

УДК 637.52:637.14:338.439.5:339.5(477)

Б. П. Дмитрук,

к. е. н, професор,

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси

О. М. Аблязова,

помічник ректора з комерційної роботи,

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси

НАПРЯМКИ ЗАХИСТУ РИНКУ М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ УКРАЇНИ ДО УМОВ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

У статті аналізується динаміка обсягу товарообороту між Україною та Російською Федерацією, основні проблеми експорту м'ясо-молочної продукції, причини застосування торгових санкцій російськими санітарними службами проти підприємств України.

Запропоновані напрямки захисту внутрішнього ринку продукції в період адаптації України до умов Світової організації торгівлі з урахуванням санітарних та фітосанітарних вимог цієї організації.

The article analyzes the dynamics of the trade turnover between Ukraine and the Russian Federation, the main problems of export meat-dairy products, reasons for the application of trade sanctions Russian sanitary service against enterprises in Ukraine.

Directions protect the domestic market production in the period of adaptation Ukraine to the conditions WTO including sanitary and phytosanitary requirements of the organization are suggested.

Ключові слова: адаптація, захист ринку, продовольчий ринок, продовольчі товари, Світова організація торгівлі.

Keywords: adaptation, protection market, food market, food, World Trade Organization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Висвітлити проблеми, що виникають у період адаптації України до СОТ на ринку м'ясо-молочної продукції та можливі шляхи їх вирішення.

ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогоднішній день проблема захисту вітчизняного продовольчого ринку з узагальненням теорії і практики дуже актуальна і спірається на роботи відомих вчених і фахівців різних галузей: Дюмулена І.І., Саблука П.Т., Фесини А.А., Власова В.І., Циганкової Т.М., Олефір А.О. та ін.

ФОРМУВАННЯ ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Світова організація торгівлі була створена згідно з рішенням Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів і почала діяти з 1 січня 1995 р. [1, с. 13; 2, с. 6]. Вона є наступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ: General Agreement on Tariffs and Trade — GATT), укладеної відразу після другої світової війни.

У Світової організації торгівлі досить честолюбиві й амбіційні плани: підвищення життєвого рівня людей, забезпечення повної зайнятості, неухильне зростання реальних доходів і попиту населення, розширення виробництва і обміну товарами і послугами [3].

Як свідчить досвід країн-членів СОТ у перший рік-два після вступу, темпи зростання ВВП знижувалися [4]. Однак потім цей показник зростає на 1,5—1,7% швидше, ніж до вступу в організацію [5]. Але досягти таких результатів країна зможе лише за наявності висококваліфікованих спеціалістів, керівників, організаторів різних рівнів управління.

Гасло "Кадри вирішують все" було актуальним завжди, але воно особливо актуально сьогодні, в період адаптації України до роботи в цій організації, який співпав із кризою 2008—2009 рр. і світовою кризою 2011 року, яка посилюється.

Аналізу наслідків вступу України до СОТ присвячена книга М. Шпаковича, С. Новикова, О. Кобильської, І. Басова [6]. Дослідженню сучасного стану АПК України, підтримки сіль-

Таблиця 1. Товарооборот між Україною і Російською Федерацією з 2000 по 2011 рр. в області АПК

Рік	Товарооборот		Експорт		Імпорт	
	млрд дол. США	2000 р. у % до поточного року	млрд дол. США	2000 р. у % до поточного року	млрд дол. США	2000 р. у % до поточного року
2000	706,8	100,0	610,7	100,0	96,1	100,0
2001	847,3	119,8	694,9	113,7	152,4	158,3
2002	789,5	111,7	642,0	105,1	147,5	154,2
2003	1307,8	185,0	957,7	156,8	350,1	364,6
2004	1420,9	200,9	1130,6	185,1	290,3	302,1
2005	1826,8	258,4	1383,0	226,4	443,8	462,5
2006	1373,6	194,3	887,1	145,2	486,5	506,3
2007	2082,5	294,6	1462,3	239,3	620,2	645,8
2008	2680,0	379,1	1915,5	313,6	764,5	795,8
2009	1802,8	255,0	1384,1	226,5	418,7	436,5
2010	2458,5	347,8	1859,6	304,4	598,9	624,0
2011	2741,5	387,7	2034,3	332,9	707,2	736,5

За даними Держкомстату.

Таблиця 2. Перелік деяких торгових санкцій Росії проти України [8]

Рік	Види санкцій
1998	Різне збільшення мита на імпорт українського цукру-сирцю до 75%, білого цукру – до 45%.
2006	У січні Росія ввела ембарго на українську м'ясо-молочну продукцію через недотримання санітарних норм.
2010	У жовтні була введена заборона на імпорт в Росію м'яса, курятини і молока українського виробництва. «Россільгоспнагляд» зафіксував порушення ветеринарно-санітарних вимог.
2011	Підвищено мито в країнах Митного союзу на український метал, труби, цукор, гречку і деякі види овочів. Був зупинений експорт солодошів.
2012	У січні Російська залізниця ввела заборону на використання вантажних вагонів українського виробництва.
2012	У лютому місяці 2012 р. «Россільгоспнагляд» ввів заборону на імпорт сирів від восьми українських виробників (табл. 3).

ськогосподарських виробників у світлі концептуальних положень СОТ присвячена монографія Саблука П. Т., Фесени А. А., Власова В.І. та ін. [7]. Ці проблеми розглядаються в роботах багатьох інших авторів. Разом з тим, у сучасній науковій літературі недостатньо розкриті питання захисту вітчизняного ринку в умовах уповільнення темпів розвитку економік більшості країн світу, зростаючої конкуренції, застосування ними протекціоністських заходів, із метою захисту внутрішнього ринку та стимулювання власних виробників.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна приєдналась до Світової організації торгівлі (СОТ) 16 травня 2008 р. Щоб ста-

Таблиця 3. Підприємства-виробники сиру, що попали під контроль Росспоживнагляду [8]

	Назва сирзаводу	Область
1.	ВАТ «Інтер Фуд»	Вінницька
2.	ВАТ «Виробництво об'єднання «Моліс»	Запорізька
3.	ВАТ «Галачир»	Полтавська
4.	ЗАТ «Охтирський сиркомбінат»	Сумська
5.	ЗАТ «Пирятинський сирзавод»	Сумська
6.	ВАТ «Великобурлукський сироробний завод»	Харківська
7.	ЧАТ «Хмельницька маслосирбаза»	Хмельницька
8.	ВАТ «Звенигородський сироробний комбінат»	Черкаська

ти членом світового торговельного клубу в деяких галузях АПК, вона пішла на безпрецедентні поступки країнам-учасникам СОТ, значно знизивши митні збори на окремі види товарів.

Більшість учасників ринку очікували, що членство в СОТ стане серйозною підтримкою в їх експортних прагненнях. Але цього не сталося.

Вступ України до СОТ не означає, що вітчизняним товаровиробникам відкриють кордони всі країни-члени цієї організації. З формальної точки зору нас у цьому ніхто не обмежує, але у більшості країн вітчизняна продукція, через її низьку якість, недостатньо конкурентоспроможна.

Основним торговим партнером України на сьогодні є Російська Федерація, на долю якої в 2011 р. приходилося 32,1% зовнішньоторговельного обороту. Динамічно розвивається товарооборот і в сфері АПК (табл. 1).

За період, що аналізується в агропромисловому комплексі, спостерігалось позитивне сальдо. У 2011 р. український експорт становив 2,0 млрд дол., а імпорт — 0,7 млрд дол., сальдо — 1,3 млрд дол. Поки Росія не була членом СОТ, економічні відносини з Україною не раз перевірялись на міцність торговими конфліктами і введенням різного роду санкцій (табл. 2). Через розбіжності в технічних регламентах і в зв'язку з введенням Росією обмежень на імпорт українських сирів під загрозою знаходилось більше 80% експортних поставок продуктів [4].

Для України санації проти вітчизняних виробників сиру досить відчутний удар, адже 85% всього експорту іде в Росію (табл. 4). Для економіки втрата такого великого ринку країни була б не виправданою.

Проблеми з неякісними продуктами харчування розпочалися ще в 2006 р. Тоді "Россільгоспнагляд" звинуватив українських харчовиків в низькій якості м'яса і молока. І повністю заборонив ввезення тваринницької продукції із України, не дивлячись на те, що претензії стосувалися лише товарів, які транзитом проходили через Україну із Польщі.

У результаті довготривалих переговорів контролюючих органів обох країн деяким виробникам поступово відкривали кордони, а з

часом — обмеження на ввезення до Росії м'яса і молокопродуктів були зняті повністю. З того часу російські перевіряючі практично не залишають заводи-експортери. У результаті конфлікту виробництво сирів в Україні знизилося на 74%, а питома вага російського ринку, яка становила в 2005 р. половину російського імпорту, не відновлена до цього часу [8].

Україна як експортер може захищати свій внутрішній ринок товарів використовуючи наступні способи:

- 1) стратегічні напрямки захисту внутрішнього ринку;
- 2) вирішення торгових спорів у судовому порядку;
- 3) індивідуальні підходи до контролю якості товарів.

1. Стратегічні напрямки захисту внутрішнього ринку. Якщо претензії до якості продукції з боку країни-покупця продукції носять технологічний або технічний характер, тоді стратегія відстоювання інтересів країни-експортера повинна зводитися до наступних дій (рис. 1).

Проте, якщо торгівля є інструментом політичного протистояння, у цьому випадку запропоновані вище способи захисту країни-експортера не дозволяють їй довести причини претензій.

Країна чи підприємство, які намагаються надійно закріпитися на ринку інших країн, повинні відкрити свої виробництва в країні-імпортера продукції або переорієнтуватися на поставки своєї продукції в треті країни. Наприклад, на Близькій Схід, Азію, Африку та інші регіони. В цих регіонах сьогодні найбільш швидкими темпами зростає кількість представників середнього класу — самих активних споживачів харчової продукції, у тому числі середнього і високого цінового сегментів. Проте ці ринки не зможуть поглинути всі 62 тис. т сирів, які щорічно постачає Україна до Росії. Але з точки зору зарегульованості вони одночасно виграють перед Росією. У першу чергу через відсутність позакомерційних політичних інтересів.

Сьогодні стверджувати, що всі поставки харчової продукції в Російську Федерацію можуть бути призупинені на користь третіх країн, не слід. Але з точки зору подальшого розвитку бізнесу Росія, не дивлячись на свій величезний споживчий ринок, досить ризиковий торговий партнер через непередбачуваність політичних претензій.

Таблиця 4. Країни-експортери українського твердого сиру

Країна	Млн. дол.	%
Росія	348,7	85
Казахстан	45,1	11
Молдова	12,3	3
Інші країни	3,5	1

За даними Держмитслужби, 11 міс. 2011 р.

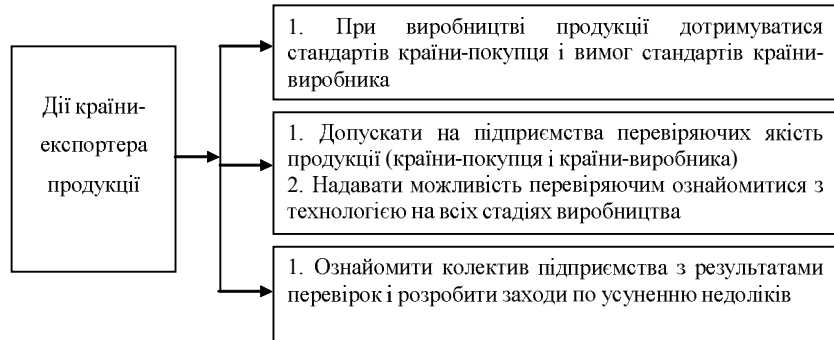

Рис. 1. Послідовність дій країни-виробника при використанні стратегічного способу захисту товарів на внутрішньому ринку

Джерело: власна розробка.

Після вступу Росії до Світової організації торгівлі (це відбулося у липні 2012 р.) двосторонні взаємовідносини в сфері торгівлі повинні стати більш упорядкованими, що обумовлено наступними обставинами.

1. Росія вже не зможе безпідставно обмежувати імпорт із України, не підтвердивши свої претензії результатами перевірок і не попередивши про свої наміри країну-експортера і Женеви, де знаходиться офіс цієї організації.

2. Якщо з'ясується, що така заборона є виключно дискримінаційною (наприклад з метою витіснення українських виробників сиру чи іншої продукції з російського чи ринку іншої країни), такі дії можна буде оскаржити в спеціальному органі СОТ. А виконання її рішення дозволить країні-експортеру вводити адекватні санкції проти країни-імпортера.

3. В рамках СОТ Україна може об'єднати навколо себе групу інших країн, які раніше постраждали від політичних дій Росії у сфері двосторонньої торгівлі. Наявність в цій групі Польщі і країн Балтії посилить позиції нашої країни у випадку потенційного конфлікту, а також слугуватиме стримуючим фактором використання торгових війн для вирішення політичних питань. Але вже з квітня 2012 р. "сирна" війна практично була завершена. Хоча перевірка російськими контролерами якості продукції деяких підприємств продовжується.

2. Вирішення торговельних спорів у судовому порядку. До ратифікації договору про вступ

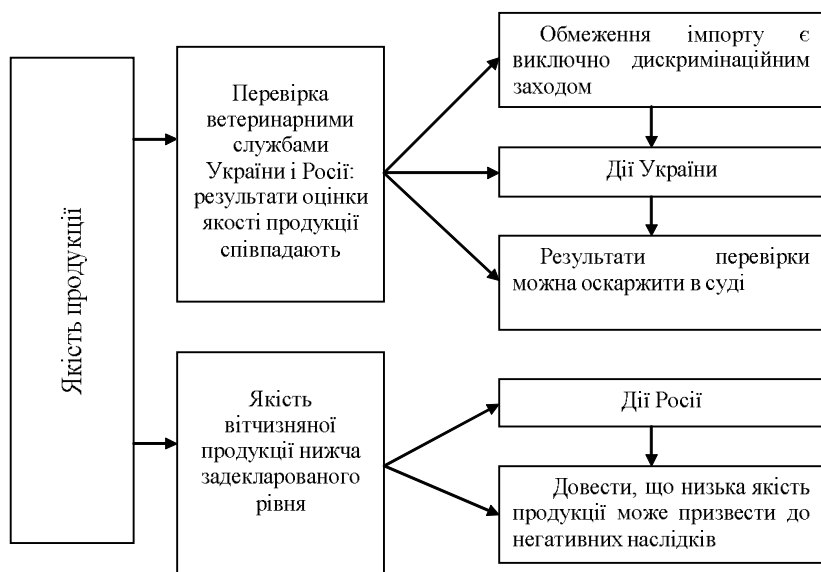

Рис. 2. Послідовність дій вирішення спірних питань між Україною та Росією щодо низької якості м'ясо-молочної продукції

Джерело: власна розробка.

до Світової організації торгівлі державною Думою Росії будь-які обмеження імпорту можна було оскаржувати виключно в судовому порядку на території Російської Федерації. Доказові аргументи сторін повинні бути науково обґрунтованими. Якщо російською стороною будуть введені обмеження на тій основі, що перевіркою якості м'ясо-молочної продукції в Україні займається ветеринарна служба — то це не науковий і не доказовий аргумент.

Заявки про низьку якість продукції повинні підтверджуватися лабораторними перевірками. Для вирішення проблеми претензій Росії щодо якості українського сиру є два шляхи. Перший. Якщо в період предметної перевірки ветеринарними службами обох сторін виявиться, що результати оцінки якості продукції російської і української сторін співпадають, то в обмеження імпорту є виключно дискримінаційним заходом і їх результати можна оскаржувати в суді (рис. 2). Другий. Якщо якість вітчизняної продукції виявиться нижчою задекларованого рівня, тоді Росії необхідно буде довести, що низька якість продукції може призвести до негативних наслідків для громадян країни.

Після вступу Російської Федерації до СОТ, ці суперечки розглядатимуть спеціальні органи, що створені при цій організації. Розгляд суперечок може тривати до двох років. А результатом розгляду може стати рішення про заборону застосування дискримінаційних заходів. Проте механізм СОТ не передбачає компенсації за вже понесені збитки в зв'язку з обмеженням імпорту.

Якщо країна, що програла судовий позов, не виконує свої зобов'язання, її торговий партнер може в односторонньому порядку збільшити ставки мита або ввести інші адекватні заходи захисту свого ринку від недбалого постачальника. При цьому мова може йти не лише про одну товарну групу товарів. За дискримінацію українського сиру можна заблокувати імпорт російських добрив, машин, косметики та інших товарів, але заборонні заходи повинні бути адекватні сумі нанесених збитків.

3. Індивідуальні підходи до контролю якості товарів. Ставши повноправним членом СОТ, претензії з боку контролюючих органів Росії до деяких українських продуктів харчування продовжуються. Так, з 4 жовтня 2012 р. Россільгоспнагляд тимчасово обмежив ввезення деяких продовольчих товарів (молока, масла вершкового, твердих сирів та м'ясопродуктів) таких українських м'ясо-молочних компаній (табл. 5).

Причиною цього рішення, як заявили в Россільгоспнагляді, — негативні результати перевірок вітчизняних компаній у липні цього року. Проте станом на 18 жовтня 2012 р. українським молокопереробним компаніям вдалося відновити обсяги експорту сиру до Росії. І навіть дещо збільшити поставки у порівнянні з тими, які були до введення заборони Россільгоспнаглядом [10].

Виконавчий директор міжнародного фонду Блейзера О. Устенко вбачає в цьому переважно економічні аспекти [11], пов'язані з низькою якістю української продукції.

В умовах уповільнення темпів розвитку економіки більшості країн світу, зниження купівельної спроможності населення можна очікувати, що протекціоністські заходи з боку багатьох країн будуть посилюватися. Багато країн, і зокрема Росія, намагаються захистити свій ринок і таким чином стимулюють розвиток власних виробників.

Правила СОТ мотивують, але не зобов'язують її членів використовувати міжнародні стандарти безпеки і методів оцінки якості продукції. Організація підштовхує до використання стандартів з харчових продуктів, піклуючись про здоров'я людей, тварин і стан рослин. Стандарти схвалені міжнародною комісією ФАО і ВОЗ. Використання членами СОТ таких стандартів є пріоритетним, а винятки повинні бути

обгрунтованими з наукової точки зору. Тобто в принципі за бажанням окремі члени СОТ можуть застосовувати і свої стандарти. Вони можуть бути і більш жорсткими або просто передбачати інший набір процедур і перевірок.

У двосторонніх відносинах дуже важливо, щоб експортер зміг довести імпортеру, що продукт, який поставляється, відповідає нормам країни-покупця. Фактично Україна повинна доказати, що в результаті внутрішніх перевірок ми не пропускаємо нічого важливого з російських стандартів. Але досягнути згоди чи певного компромісу на словах неможливо. Угода СОТ про санітарні і фітосанітарні заходи (SPS) пропонує укладання окремої двосторонньої угоди. У ній повинно бути прописано, по яких групах вітчизняних товарів і яка система контролю буде вважатися такою, що задовольняє інтереси обох сторін.

Російська Федерація з початку перемовин про вступ до СОТ не бажала, але в кінцевому підсумку погодилася на гармонізацію свого законодавства з правилами SPS і угодами про технічні бар'єри. Вона зобов'язалася дотримуватися всіх норм і правил СОТ, застосовувати стандарти СОТ, а не свої, власні. Якщо українські товари будуть відповідати стандартам СОТ, претензій до них не повинно бути. На таких же умовах погодилися працювати і члени Митного союзу — Білорусь і Казахстан. Всі претензії, що виходять за рамки стандартів, а також жорсткі заходи, направлені на обмеження імпорту, тепер необхідно буде обгрунтовувати.

Члени СОТ повинні завчасно попереджати інших країн-членів організації про будь-які заходи, що вводяться і направлені на зміну санітарного і фітосанітарного контролю. А країни-партнери можуть надавати свої коментарі до введення їх в дію.

ВИСНОВКИ

1. Україна має угоди про Зону Вільної Торгівлі як з Росією, так і країнами США. Запропоновані способи захисту внутрішнього ринку товарів сприятимуть розширенню ринку продуктів харчування, стимулюючи збільшення обсягів виробництва вітчизняних виробників.

2. Якщо Росія здійснює заходи, що суперечать взятим на себе зобов'язанням, то Україна може ввести аналогічні симетричні дії по відношенню до її виробників на території України. Але коли вітчизняна продукція не відповідає фітосанітарним умовам СОТ, тоді українським товаровиробникам необхідно підвищувати вимоги до якості своїх товарів.

Таблиця 5. Українські підприємства, яким тимчасово обмежено ввезення м'ясо-молочної продукції до Російської Федерації [9]

№ п/п	Назва підприємства	Вид продукції
1.	ВАТ «Моліс»	Виробництво молокопродуктів
2.	Глобінський маслосирзавод	Виробництво молокопродуктів
3.	«Бель Шостка Україна»	Виробництво молокопродуктів
4.	ВАТ «Данон-Дніпро»	Виробництво молокопродуктів
5.	ЗАТ «Лакталіс-Миколаїв»	Виробництво молокопродуктів
6.	М'ясокомбінат «Зоря» компанії «Зеве ЛГД»	М'ясопродукти: свинина і яловичина
7.	ЗАТ «АПК Інвест»	М'ясопродукти: свинина

3. М'ясо-молочним підприємствам України необхідно постійно виявляти наявні недоліки і виправляти їх в усіх сферах діяльності: починаючи від якості молока, умов його транспортування, переробки, з дотриманням вимог технології, закінчуючи зниженням витрат на виробництво одиниці продукції.

Література:

1. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: монографія / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т.М. Циганкова. — К.: КНЕУ, 2003. — С. 13.

2. Дюмулен И.И. Всемирная торговая организация / И.И. Дюмулен. — М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2003. — С. 6.

3. Роль Всемирной торговой организации в глобальном управлении / Под ред. Гэри П. Симпсона; пер. с англ. — М.: Издательство "Весь Мир", 2004. — С. 7.

4. Лукашин Ю. Чем и с кем торгуем? / Ю. Лукашин // 2000. — 2012. — № 10. — С. 83.

5. Дмитрук Б.П. Переваги та перспективні наслідки інтеграції України до світової організації торгівлі / Б. П. Дмитрук // Вісник Уманського державного аграрного університету. — 2005. — № 2. — С. 71.

6. Україна в СОТ / М. Шпакович, С. Новиков, О. Кобальська, І. Басова. — Харків: Фактор, 2008. — С. 4.

7. Агропромисловий комплекс в системі зовнішньоекономічної діяльності / [Саблук П.Т., Фесина А.А., Власов В.І. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — С. 9.

8. Набожняк А. Кулінарний поєдинок / А. Набожняк // Деловая столица. — 2012. — № 1—2. — С. 2.

9. Деловая столица. — 2012. — № 40. — С. 22.

10. Лозунько С. Українсько-російський сыр-бор вокруг сыра / С. Лозунько // 2000. — 2012. — № 43.

11. Голланда С. Сырная перестрелка / С. Голланда // Аргументы и факты в Украине. — 2012. — № 39. — С. 2.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2012 р.